

Wielkopolski model pracy ze sprawcą przemocy w rodzinie

Piotr Wojnowski

Niebieska Linia Nr 5/2012

Z potrzeby znalezienia skutecznych metod oddziaływań wobec osób stosujących przemoc w rodzinie oraz ujednoczenia i standaryzacji kierunków pracy w tym obszarze powstała inicjatywa opracowania regionalnego modelu pracy ze sprawcą przemocy w rodzinie. Tak od dwóch lat jest skutecznie realizowany Wielkopolski Model Pracy ze Sprawcą Przemocy w Rodzinie.

Program „Partner”

Praca z mężczyznami stosującymi przemoc wobec osób najbliższych jest systematycznie realizowana w Wielkopolsce już od dziesięciu lat. Jej początki wiążą się z aktywnością poznańskich kuratorów sądowych, którzy poszukiwali skutecznych metod oddziaływań wobec podopiecznych skazanych za przestępstwa z art. 207 kk. Inspiracją stał się dla nich „Model z Duluth”, który postanowili zaadaptować do polskich warunków. Tak powstał program edukacyjno--korekcyjny „Partner”, którego pierwsza edycja odbyła się jesienią 2002 roku w Areszcie Śledczym w Poznaniu. Program został bardzo dobrze przyjęty przez uczestników i zyskał również przychylność służb penitencjarnych, które dostrzegły w nim cenne narzędzie wspierające pracę resocjalizacyjną z osadzonymi. To sprawiło, że w kolejnych latach „Partner” pojawiał się także w innych jednostkach penitencjarnych Okręgowego Inspektoratu Służby Więziennej w Poznaniu. Obecnie realizowany jest cyklicznie w Zakładach Karnych w Koziegłowach, Rawiczu, Gębarzewie i we Wronkach oraz w Areszcie Śledczym w Poznaniu.

Równoległe z ofertą dla osadzonych przygotowana została wersja programu do realizacji w warunkach wolnościowych. Pierwsza grupa edukacyjno-korekcyjna dla mężczyzn stosujących przemoc prowadzona była w Poznaniu w 2003 roku. Jej uczestnicy to głównie podopieczni kuratorów, znajdujący się pod dozorem w związku z warunkowym zawieszeniem wykonania kary pozbawienia wolności. Dwa lata później rozpoczęto realizację programu na terenie Poznania w systemie ciągłym. W 2008 roku, dzięki wsparciu Prezydenta Poznania, powstał punkt konsultacyjny, stanowiący centrum pracy z osobami stosującymi przemoc oraz szkolenia i doskonalenia kadr realizujących programy edukacyjno-korekcyjne. Specjaliści ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie pełniący stałe dyżury w punkcie konsultacyjnym zauważają, że poznańskie sądy coraz częściej korzystają z możliwości nakładania na osoby skazane za czyny z art. 207 kk obowiązku uczestniczenia w programach korekcyjno-edukacyjnych. Realizację programu edukacyjno-korekcyjnego „Partner” koordynuje zespół Fundacji Przeciw Wykluczeniu Społecznemu „Będziesz” z siedzibą w Poznaniu.

Od czasu wejścia w życie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie praca z osobami stosującymi przemoc zaczęła rozwijać się dynamicznie również w innych ośrodkach na terenie województwa wielkopolskiego. Z danych zgromadzonych przez Wojewódzkiego Koordynatora Realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie wynika, że programy edukacyjno-korekcyjne prowadzi już 25 podmiotów.

Regionalny model pracy z osobami stosującymi przemoc

Dostrzegając konieczność dalszego inicjowania pracy z osobami stosującymi przemoc, a także jej standaryzacji i ujednoczenia, Samorząd Województwa Wielkopolskiego zaproponował innowacyjne w skali kraju rozwiązanie polegające na opracowaniu regionalnego modelu pracy ze sprawcą przemocy w rodzinie. Wykonanie tego zadania powierzono specjalistom z wielkopolskich ośrodków interwencji kryzysowej i zespołu Fundacji „Będziesz”. Opracowanie modelu odbywało się w trakcie 70-godzinnego specjalistycznego szkolenia, w trakcie którego uczestnicy przyglądali się metodom pracy z osobami stosującymi przemoc, a także funkcjonowaniu systemu rodzinnego uwikłanego w przemoc oraz sytuacji ofiary i sprawcy przemocy. Rekomendacje tworzące model odnoszą się do następujących obszarów:

- cele oddziaływań wobec sprawców przemocy w rodzinie,
- adresaci programów edukacyjno-korekcyjnych,
- osoby realizujące programy edukacyjno-korekcyjne,
- warunki organizacyjne i minimalna zawartość programów edukacyjno-korekcyjnych.

Uzupełnieniem rekomendacji jest opis przebiegu sesji grupowych programu edukacyjno-korekcyjnego.

Przedstawienie i przyjęcie Wielkopolskiego Modelu Pracy ze Sprawcą Przemocy w Rodzinie nastąpiło podczas Wojewódzkiej konferencji zorganizowanej przez Regionalny Ośrodek Pomocy Społecznej w Poznaniu i Fundację „Będziesz” w grudniu 2010 roku.

Rekomendacje

Cele oddziaływań wobec sprawców przemocy w rodzinie w przyjętych rekomendacjach nawiązują do rozwiązań zaproponowanych w wytycznych do tworzenia modelowych programów korekcyjno-edukacyjnych przy Krajowym Programie Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, stanowiąc ich rozwinięcie. Warto też wspomnieć, że regulacje te są zgodne z *rozporządzeniem Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 22 lutego 2011 roku. w sprawie standardów podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, kwalifikacji osób zatrudnionych w tych ośrodkach, szczegółowych kierunków prowadzenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie oraz kwalifikacji osób prowadzących oddziaływania korekcyjno-edukacyjne*, chociaż określone zostały cztery miesiące przed ogłoszeniem tego rozporządzenia.

Podstawowe standardy

- Oddziaływania wobec sprawców przemocy w rodzinie powinny być ukierunkowane na zmianę ich zachowań, poprzez rozwijanie umiejętności kontroli własnych zachowań agresywnych, minimalizowanie ryzyka dalszego stosowania przemocy oraz kształtowanie postawy szacunku i empatii wobec osób krzywdzonych.
- Podstawowymi formami oddziaływań wobec sprawców przemocy w rodzinie są programy edukacyjno-korekcyjne, ukierunkowane na korygowanie ich niepożądanych i szkodliwych zachowań oraz postaw.
- Programy edukacyjno-korekcyjne nie stanowią formy psychoterapii sprawców. Osobista psychoterapia może być natomiast uzupełnieniem lub kontynuacją uczestnictwa w tych programach.
- Realizatorzy programów edukacyjno-korekcyjnych jako najważniejszą zasadę przyjmować powinni ochronę bezpieczeństwa osób krzywdzonych przez sprawców przemocy, zwłaszcza poprzez nieakceptowanie sytuacji i zachowań, które mogłyby akcentować współodpowiedzialność osób krzywdzonych za stosowaną wobec nich przemoc.

- Programy edukacyjno-korekcyjne nie mogą być realizowane w miejscach, w których równolegle i jednocześnie (w tym samym czasie) prowadzone są programy pomocy dla osób doznających przemocy w rodzinie.

Adresaci działań

Określenie adresatów oddziaływań edukacyjno-korekcyjnych nastąpiło w oparciu o dotychczasowe doświadczenia realizatorów programów. Tym samym rekomendacje dotyczą jedynie wybranej, aczkolwiek najliczniejszej grupy ujawnianych sprawców przemocy domowej.

- Adresatami programów edukacyjno-korekcyjnych są mężczyźni stosujący przemoc wobec osób najbliższych, w szczególności wobec partnerek.
- Programy edukacyjno-korekcyjne realizowane są w warunkach wolnościowych oraz w warunkach izolacyjnych.
- Do udziału w programach edukacyjno-korekcyjnych w warunkach wolnościowych przyjmowani są w pierwszej kolejności sprawcy przemocy w rodzinie kierowani przez sądy karne, penitencjarne i kuratorów sądowych, wobec których orzeczono środki probacyjne z zobowiązaniem do ukończenia programu.
- Do udziału w programie edukacyjno-korekcyjnym przyjmowani są również sprawcy przemocy w rodzinie kierowani przez przedstawicieli innych instytucji, w tym przez pracowników socjalnych, dzielnicowych i terapeutów uzależnień, a także sprawcy, którzy sami zgłaszają gotowość pracy nad zmianą swoich zachowań przemocowych wobec osób najbliższych.
- Do udziału w programach edukacyjno-korekcyjnych w warunkach izolacyjnych przyjmowani są sprawcy przemocy w rodzinie odbywający kary pozbawienia wolności za przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece lub inne przestępstwa z rozpoznaniem stosowania przemocy domowej, kierowani przez administrację jednostek penitencjarnych.
- Warunkiem zakwalifikowania do programu jest przyznanie się sprawcy do stosowania przemocy w rodzinie oraz zawarcie kontraktu na zaprzestanie stosowania przemocy.
- W przypadku sprawców uzależnionych od alkoholu lub innych substancji odurzających, przed zakwalifikowaniem do udziału w programie, niezbędne jest ukończenie przez nich podstawowego programu terapii uzależnień oraz jej kontynuowanie równoległe z udziałem w programie.
- W przypadku osób chorujących psychicznie, przed zakwalifikowaniem do udziału w programie, niezbędne jest uzyskanie zaświadczenia od lekarza psychiatry określającego ewentualne przeciwwskazania lub ograniczenia związane z udziałem w programie.

Wymogi kadrowe

Realizatorzy programów edukacyjno-korekcyjnych zostali zobowiązani do informowania sądów, kuratorów sądowych, prokuratur, policji i jednostek organizacyjnych pomocy społecznej o terminach i miejscach realizacji programu oraz podejmowania działań służących promocji w środowisku lokalnym pracy ze sprawcami przemocy domowej w ramach oddziaływań edukacyjno-korekcyjnych. Na realizatorów programów nałożono również obowiązek zapewnienia odpowiedniej kadry.

- Programy edukacyjno-korekcyjne realizowane są przez dwuosobowe zespoły specjalistów. W skład każdego zespołu wchodzi kobieta i mężczyzna.
- Specjaliści realizujący programy edukacyjno-korekcyjne zobowiązani są spełniać następujące wymagania kwalifikacyjne: ukończone studia wyższe na kierunku psychologia lub pedagogika albo na innym kierunku uzupełnione studiami podyplomowymi z zakresu psychologii lub pedagogiki i co najmniej 3-letni staż pracy w placówkach realizujących zadania na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie lub posiadanie jednego z certyfikatów - instruktora terapii uzależnień lub konsultanta w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie i co najmniej 5-letni staż pracy w placówkach realizujących zadania na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Twórcy modelu, określając minimalne warunki kwalifikacyjne kadr realizujących programy edukacyjno-korekcyjne, uznali, że potwierdzenie umiejętności zawodowych certyfikatem specjalisty jest wyższe od B odpowiedniego stopnia instruktora lub konsultanta. Tym samym każdy certyfikowany specjalista terapii uzależnień lub specjalista w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie spełnia wymogi określone w rekomendacjach.

- Specjaliści realizujący programy edukacyjno-korekcyjne zobowiązani są ponadto do ukończenia specjalistycznych szkoleń w wymiarze co najmniej 100 godzin, w tym szkoleń przygotowujących do pracy ze sprawcami przemocy domowej - w wymiarze co najmniej 50 godzin oraz innych szkoleń z obszaru przeciwdziałania przemocy w rodzinie albo z obszaru pracy z rodziną lub pracy z grupą - w wymiarze co najmniej 50 godzin.
- Specjaliści realizujący programy edukacyjno-korekcyjne zobowiązani są do poddawania się superwizji, w wymiarze nie mniejszym niż 2 godziny w każdym miesiącu realizacji programu.

Organizacja i odpowiedni poziom merytoryczny

Realizatorzy programów edukacyjno-korekcyjnych zobowiązani zostali do zapewnienia odpowiednich warunków organizacyjnych i ujęcia niezbędnej zawartości merytorycznej.

- W warunkach wolnościowych okres uczestnictwa klienta w programie edukacyjno-korekcyjnym wynosi 6 do 9 miesięcy. Sesje (zajęcia) odbywają się raz w tygodniu, w wymiarze 2 do 3 godzin, przy czym minimalna liczba godzin pełnego cyklu programu wynosi 78. Optymalna liczba uczestników programu to 8-12 osób. Program realizowany jest podczas sesji grupowych (22-37 sesji), poprzedzonych sesjami indywidualnymi (2-4 sesji).
- W warunkach izolacyjnych dopuszczalne jest przeprowadzenie programu w okresie 3 miesięcy, przy czym częstotliwość lub czas trwania poszczególnych sesji ulega odpowiedniemu zwiększeniu, w celu zapewnienia możliwości przeprowadzenia zajęć w wymiarze co najmniej 78 godzin.
- Sesje indywidualne służą rozpoznaniu motywacji klienta do udziału w programie, wstępnej diagnozie problemu przemocy, podpisaniu kontraktu na udział w sesjach grupowych oraz przygotowaniu klienta do pracy w grupie.
- Zasadnicza część pracy klienta odbywa się podczas sesji grupowych. Niezbędnymi technikami i narzędziami stosowanymi w pracy grupowej są: „kwestionariusz historii przemocy”, „plan bezpieczeństwa”, „przerwa na ochłonięcie” oraz „kwestionariusz kontrolowania”.

Schemat przebiegu sesji

Modelowy schemat przebiegu sesji grupowych w programie edukacyjno-korekcyjnym znalazł się w załączniku do Wielkopolskiego Modelu Pracy ze Sprawcą Przemocy w Rodzinie.

- Klient rozpoczyna pracę na sesjach grupowych od analizy własnego „kwestionariusza historii przemocy”, którego celem jest dokonanie wstępnej diagnozy problemu. Kwestionariusz służy ponadto analizie i rozpoznaniu sygnałów czasowych, sytuacyjnych i fizycznych towarzyszących aktom przemocy. Stanowi wstęp do opracowania indywidualnego „planu bezpieczeństwa”, a w dalszej części programu jest wykorzystywany do analizy cykliczności przemocy i poznania dynamiki własnych zachowań przemocowych. Istotnym etapem pracy jest ukazanie cykliczności przemocy, gdyż sprawca traktuje przemoc jako odosobnione akty agresji, nie zauważa ciągłości i zależności pomiędzy nimi. Zrozumienie tego mechanizmu pozwala na skuteczniejsze zapobieganie nawrotom ataków.
- Przy realizacji „planu bezpieczeństwa” zadaniem klienta jest rozpoznanie, jakie sytuacje są dla niego potencjalnymi wyzwalaczami agresji, które sygnały płynące z ciała informują o nadchodzącym ataku, i na podstawie tej wiedzy stworzenie planu działania alternatywnego dla zastosowania przemocy, rodzaju „instrukcji” mówiącej o tym, jak postępować, aby zminimalizować ryzyko wystąpienia aktu agresji. Jednym z elementów „planu bezpieczeństwa” jest nauka umiejętności stosowania „przerwy na ochłonięcie”. Celem wzięcia

przerwy jest rozładowanie napięcia, które gromadzi się w czasie trwania konfliktu tak, żeby można było nadal prowadzić rozmowę w sposób nieraniący (fizycznie i słownie) drugiej osoby zaangażowanej w konflikt. Nabycie umiejętności stosowania przerwy ułatwia zapobieżenie aktom przemocy, dlatego zalecane jest wprowadzenie tego elementu w początkowym etapie programu. „Plan bezpieczeństwa” podlega stałej ewaluacji, a jego skuteczność poddawana jest ocenie w trakcie trwania programu.

- Kolejnym elementem programu jest przekazanie wiedzy na temat czym jest przemoc, jakie są jej rodzaje, formy i dynamika. Przemoc rozumiemy jako działanie intencjonalne, a jej dokonanie jako akt świadomego wyboru. Następnym istotnym elementem pracy jest ujawnienie negatywnych norm i wzorców kulturowych wykorzystywanych do wspierania postaw dominacji, władzy i kontroli sprawcy nad ofiarą. Analizie podlega także rola stereotypów na temat tożsamości mężczyzny, ról „męskich” i „kobiecych”. Sprawca jest odpowiedzialny za czyny, których dokonuje i powinien tę odpowiedzialność zaakceptować, nie jest jednak odpowiedzialny za normy, które zostały mu wpojone. Związki oparte na wyższości mężczyzny nad kobietą są często akceptowane społecznie, a postawa dominacji wspierana kulturowo. W tym kontekście kluczowy element w procesie zmiany stanowi zrozumienie, iż celem stosowania przemocy jest uzyskanie przez sprawcę władzy i kontroli nad osobami doznającymi przemocy.
- Istotnym narzędziem wykorzystywanym w trakcie pracy grupowej, a także pracy indywidualnej klienta pomiędzy sesjami, jest „kwestionariusz kontrolowania” służący analizie aktów przemocy. Klient posługuje się tym kwestionariuszem, by opisać swoje zachowania, intencje i przekonania, jakie towarzyszyły jego czynom, skutkom stosowanej przez niego przemocy oraz możliwym zachowaniom alternatywnym.
- Kolejnym etapem pracy jest nauka rozpoznawania i nazywania uczuć oraz stanów emocjonalnych, oddzielenie złości jako naturalnej emocji od jej form zniekształconych typu: sarkazm, mściwość, karanie. Sesje końcowe poświęcane są nauce nowych konstruktywnych zachowań będących alternatywą dla zachowań przemocowych (zachowania asertywne, zasady sprawiedliwej kłótni, nauka umiejętności prawidłowej komunikacji). Uczestnicy przechodzą trening umiejętności aktywnego słuchania, poznają podstawowe zasady negocjacji i zasady właściwego rozwiązywania sporów. Ważnym elementem na tym etapie pracy jest wskazanie klientom możliwości korzystania ze wsparcia społecznego w celu zapobieżenia ich izolacji i wykluczenia.
- Podsumowującym tematem zajęć jest przyjęcie przez klienta pełnej odpowiedzialności za popełnione czyny. To etap pracy, w którym uczestnik winien przyjąć odpowiedzialność za popełnione przez siebie akty przemocy i być gotowym do poniesienia konsekwencji swych czynów oraz zadośćuczynienia ofiarom, a także odejść od zaprzeczania aktom przemocy i ich minimalizowania, obwiniania partnerki oraz stosowania innych mechanizmów obronnych.

Wielkopolski Model Pracy ze Sprawcą Przemocy w Rodzinie stał się jednym z priorytetów Wojewódzkiego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2011-2020. Obecnie trwają prace nad opracowaniem wielkopolskiego modelu wspierania ofiar przemocy w rodzinie, który ma zostać przyjęty w listopadzie bieżącego roku.